

Глобальні демографічні тренди

Ірина ГУДЗЕЛЯК <https://orcid.org/0000-0003-3236-7184>

УДК 911.3: [314.15.04 027.543:330.3:327](477:100)

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра економічної і соціальної географії імені професора Олега Шаблія

Листування – [*iryna.hudzelyak@lnu.edu.ua](mailto:iryna.hudzelyak@lnu.edu.ua)

Ключові слова: населення, демографічна асиметрія, депопуляція, демографічне старіння, міграція, макрополізація, етнічна структура

Анотація: У статті аргументовано необхідність аналізу глобальних демографічних трендів для з'ясування їхнього впливу на загальнодержавні і регіональні тенденції соціально-економічного розвитку, розробки внутрішньої політики у різних сферах та формування зовнішньополітичної стратегії держави.

Проаналізовано динаміку населення на глобальному рівні, показано тенденції посилення світової демографічної асиметрії між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Нерівномірне зростання людності є результатом неоднакових тенденцій зниження народжуваності та вікової трансформації смертності, а отже різних типів відтворення, які характерні різним фазам другого демографічного переходу. Показано регіональні відмінності тенденцій демографічного старіння. Розкрито чинники та динаміку процесів макрополізації у світі та регіонах.

Демографічна асиметрія та вікова трансформація поряд з економічними диспропорціями та безпековими викликами визначає обсяги і напрямки міграційних процесів у світі. Європа стала найбільшим імміграційним регіоном світу, що впливає етноструктурну динаміку у країнах-реципієнтах мігрантів. Виокремлено три групи європейських держав за скороченням частки державоформуючого етносу в загальній чисельності наявного населення за 1987–2019 роки, часткою іммігрантів на сучасному етапі та країнами походження найбільших імміграційних когорт.

Розкрито особливості впливу глобальних демографічних трендів на Україну в умовах війни та повоєнний період. Означено головні демографічні виклики, які постануть після війни. Окреслено базові принципи політики контрольованої імміграції, яку необхідно запровадити в Україні.

1. ВСТУП

Глобальні демографічні тренди мають значний вплив на розвиток кожної держави. Розуміння визначальних демографічних тенденцій у світі та окремих регіонах є ключовим для розробки ефективних державних політик, зокрема дозволяє урядам планувати довгострокову економічну стратегію, розробляти ефективні соціальні програми у таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, житло та інфраструктура, а також адаптувати внутрішню і зовнішню політику до нових викликів. Демографічні зміни супроводжуються змінами в соціальній структурі населення та етнокультурній сфері країн

2025, 853; DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2025.853.121-130>

<https://geochnu.top/>

Open Access. © 2025 І. ГУДЗЕЛЯК

опубліковано у Чернівецькому національному університеті

Ця робота ліцензується відповідно до

CC BY-NC-ND із Зазначенням Авторства – Некомерційна – Без Похідних 4.0 Міжнародна

або їхніх регіонів. Отож, уряди та суспільство загалом мають мати уявлення про виклики і загрози, чи навпаки, нові можливості, які можуть виникнути в майбутньому.

Національна розвідувальна рада США у періодичному огляді «Глобальні тенденції» визначає сценарії розвитку світу в контексті прогнозованих змін населення, господарства та політичних систем на період до 20 років. Зокрема, визначено, що уповільнення зростання чисельності населення та зростання середнього віку в світі до 2040 р. створюють потенційні економічні можливості для деяких країн, що розвиваються. Але швидке старіння населення і депопуляція в деяких розвинутих державах та Китаї буде вагомим обтяжуючим чинником економічного зростання. Демографічні зрушення та економічні стимули, ймовірно, посилять міграційний тиск із країн, що розвиваються, переважно з Африки на південь від Сахари, у старіючі розвинені країни. А збройні конфлікти та зміни клімату стануть додатковим чинником міграції. У країнах-реципієнтах мігрантів виникне необхідність збільшити державні інвестиції для адаптації мігрантів, зросте тиск на уряди з метою посилення контролю імміграції, а це потенційно буде підживлювати внутрішньополітичну нестабільність у деяких країнах (National Intelligence Council 2021). Повномасштабна війна в Україні, що розпочалася у 2022 році, матиме довготривалі демографічні наслідки для України та Європи загалом. Однак надзвичайно важливо врахувати вплив глобальних демографічних тенденцій у поствоєнний період.

Метою дослідження є концептуалізація глобальних демографічних змін, обґрунтування напрямів впливу демографічних і міграційних процесів у світі на повоєнний розвиток України. Вивчення динаміки населення на глобальному рівні включає оцінку зміни кількості населення та посилення світової демографічної асиметрії, демографічного старіння, міграційних процесів, етноструктурної динаміки та макрополізації. Аналіз глобальних демографічних трендів має прикладні цілі – показати ймовірні наслідки їхнього впливу на подальший розвиток України.

2. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Вивчення глобальних демографічних тенденцій є актуальним і висвітлене у працях багатьох науковців (Guzman 2024), (Robinson 2024). Демографічні трансформації в розвинених країнах, зокрема виклики демографічного старіння досліджують у контексті розробки адаптивних політик в соціально-економічній сфері (Reher 2015), (Van Nimwegen 2013), використання демографічних дивідендів у країнах Європи (Van Der Gaag et al. 2015). Особлива увага учених прикута до проблеми чинників зниження народжуваності в усіх регіонах світу (Hirschman 1994), (Van de Kaa 2001). Goldscheider et al. (2015) пояснюють зменшення рівня народжуваності трансформаціями гендерних відносин у суспільстві. Глобальні і регіональні демографічні тенденції часто є предметом аналізу окремих інституцій і дослідницьких груп (Dramani et al. 2022).

Попри відсутність розробленої методики кількісного аналізу міри впливу глобальних трендів на різні підсистеми суспільства, Макарова та ін. (2024) методом опитувань експертів та застосовуючи чотириступеневу бальну шкалу визначили сприйняття глобальних викликів для українського контексту. Серед цих викликів – масштабна вимушена міграція.

Глобальні демографічні тренди досліджено на підставі офіційних статистичних даних міжнародних організації – Відділу населення ООН (World Population Prospects 2024; World Urbanization Prospects 2018), Міжнародної організації з міграції (Migration Data Portal), Статистичної комісії ООН (World Statistics Pocketbook 2024), (United Nations Data: A world of information), Довідкового бюро з населення (World Population Data Sheet 2024), Евростату (Eurostat). Дослідження охопило період з 1950 року до 2024 року, до уваги взято розрахунки окремих демографічних індикаторів за середнім варіантом прогнозу до 2050 року, що публікує ООН (World Population Prospects 2024). Проведене дослідження також базується на звітах міжнародних інституцій, дослідницьких центрів та науковців, які вивчали тенденції

демографічних процесів у різних регіонах світу та їхній вплив на суспільний розвиток. Застосовано типологію країн, яку традиційно використовує ООН для демографічних звітів і наповнення електронних баз даних про населення. Зокрема, виокремлюють три групи – розвинені країни (США, Канада, Європа, Росія, Японія, Австралія та Нова Зеландія), країни, що розвиваються, та найменш розвинені країни (45 країн у 2024 році, з яких 32 розташовані в Африці південніше Сахари, 4 – Південно-Східній Азії, по 3 – Південній Азії та Океанії, 2 – Північній Африці і Західній Азії, 1 – Карибському регіоні). Демографічні тренди проаналізовано за шістьма макрорегіонами світу, які виокремлює ООН за географічним принципом для представлення середньорегіональних показників у глобальних звітах. Це Європа, Азія, Північна Америка, Латинська Америка і Карибський регіон, Африка, Австралія та Океанія. Для формування основних положень дослідження застосовано загальнонаукові методи системного аналізу, просторово-часових порівнянь, узагальнення.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

На середину 2024 року населення світу становило 8,083 млрд осіб ([World Population Data Sheet 2024](#)). Людство пережило пік демографічного вибуху у другій половині XX століття: у 1965–1970 роках щорічний відносний приріст у світі складав 2,1%. Це результат того, що саме на початку 1960-х розпочався демографічний перехід у країнах Азії та Латинської Америки, а розвинені країни світу перебували на його завершальному етапі. У 2024 році населення збільшилося лише на 0,9% (табл. 1), найвищі темпи приросту були в Африці – 2,3%, тоді як в розвинених країнах ще з 2021 року розпочалося скорочення кількості населення ([World Statistics Pocketbook 2024](#)).

Таблиця 1. Динаміка головних демографічних індикаторів регіонів світу
(Побудовано за ([World Statistics Pocketbook 2024](#); World Population Prospects 2024; World Population Data Sheet 2024))

Регіони	Середньорічні темпи приросту населення, %		Сумарний коефіцієнт народжуваності, осіб		Частка населення у віці 65 і старше, %		Частка населення регіону у населенні світу, %	
	1950–1955	2024	1950–1954	2024	1970	2024	2024	2050
Європа	0,98	-0,1	2,6	1,4	11	20	9,2	7,6
Північна Америка	1,67	0,6	3,4	1,6	10	18	4,7	4,3
Латинська Америка і Карибський регіон	2,69	0,7	5,9	1,7	4	10	8,2	7,6
Азія	1,91	0,6	5,9	1,8	4	10	59,0	54,7
Африка	2,08	2,3	6,5	4,1	3	4	18,3	25,2
Австралія і Океанія	2,23	1,1	3,8	2,0	7	13	0,6	0,6
Світ в цілому	1,77	0,9	4,9	2,2	5	10	100	100

Найбільший абсолютний приріст населення світу за рік зафіксовано у 1988 році – 93 млн осіб, і саме ця генерація, увійшовши в активний репродуктивний період, зумовила наступний пік щорічного приросту в 2010–2020 роках, однак за обсягами він був менш потужним. У подальшому розпочалось падіння щорічного приросту, зокрема у 2020–2024 роках він становив у межах 82–80 млн осіб зі стійкою тенденцією до зниження ([Global Trends 2040...2021](#)). В ООН прогнозують, що у 2050 році щорічний приріст населення світу скоротиться до 45–50 млн осіб.

На цьому тлі відбувається посилення демографічної асиметрії. Вона є наслідком нерівномірних темпів зростання людності у різних регіонах світу. У результаті частка розвинених країн скоротилася з 33% у 1950 році до 16,5% у 2024 році. Ця тенденція у майбутньому зберігатиметься, що призведе до активізації імміграції у Європі та Північній Америці, а також матиме довготривалі наслідки для економіки і соціальної сфери. Adam R. G. (2023), описуючи демографічні зміни у XX столітті, порівнює їх з тектонічним зсувом, що здатен спричинити землетрус у вигляді соціальних потрясінь. Якщо зростання населення перевищує економічне зростання, якщо освітні можливості не відповідають попиту, і якщо

І. Гудзеляк.

Глобальні демографічні тренди

сільськогосподарські угіддя перенаселені та фрагментовані, тоді постійне зростання населення може призвести до нестабільності, заворушень та зубожіння значної кількості населення в Африці та Південній Азії. Це регіони, які матимуть найбільші темпи приросту населення. У 2050 році при середньому прогнозованому рівні народжуваності населення світу збільшиться до 9,595 млрд осіб ([World Population Data Sheet 2024](#)), а на Африку на південь від Сахари припадатиме близько двох третин глобального зростання населення, отож населення регіону збільшиться майже вдвічі у порівнянні з 2024 роком.

За прогнозом ООН у Східній, Південно-Східній Азії та Океанії депопуляція розпочнеться приблизно з 2040 року, в Латинській Америці та Карибському регіоні – з початку 2060-х, а з другої половини 2060-х – у Південній Азії. Майже до нульового рівня зменшиться приріст людності в Північній Африці та Близькому Сході в другій половині 2090-х. Розвинені країни до 2100 року балансуватимуть на межі росту і депопуляції винятково завдяки постійному притоку мігрантів з інших регіонів світу. Таким чином, до кінця XXI століття глобальний приріст (оціночно 4–5 млн за рік) забезпечуватиме Африка на південь від Сахари ([Global Trends 2040...2021](#)). Найвищі темпи депопуляції прогнозують в Молдові, Україні, Білорусі, Польщі, Болгарії, Румунії, Угорщині, країнах Східної Балтії, Балканських країнах, Греції, Португалії, Грузії, Вірменії, Японії, Китаї, Республіці Корея і Таїланді.

Уповільнення зростання населення світу є результатом демографічного переходу, що супроводжується зниженням народжуваності. У 2024 році сумарний коефіцієнт народжуваності у світі (2,2 особи, див. табл. 1) наблизився до рівня простого заміщення поколінь, який, за сучасних показників дитячої смертності, становить 2,1 особи. В усіх регіонах світу, за винятком Африки, народжуваність протягом останніх десятиліть скорочувалася швидкими темпами, встановився звужений тип природного відтворення. В більшості країн Тропічної Африки рівень народжуваності продовжує перевищувати чотири дитини на жінку. Відмінності в темпах зниження народжуваності між Африкою та іншими менш розвиненими регіонами значною мірою можна пояснити повільнішими темпами соціально-економічного розвитку в Африці ([Bongaarts 2017](#)), а також обмеженим доступом жінок до освіти, зокрема більше однієї третини жінок у віці 20–39 років не мають формальної освіти ([Kebede, E., Striessnig, E., & Goujon, A. 2021](#)). Для зниження рівня народжуваності, на думку [Bongaarts J. \(2017\)](#), найбільш ефективними можуть бути програми з планування сім'ї, оскільки в країнах з низькими і середніми доходами щороку фіксується 76 млн незапланованих вагітностей, що становить 38% усіх вагітностей у цих країнах, у тім числі народжується 29 млн незапланованих дітей. Такі програми покращують життя жінок, їхніх дітей та громад загалом, надають перспективи скорочення бідності та пом'якшують дедалі більш шкідливий вплив людської діяльності на природне середовище.

У світі відбувається швидкий процес демографічного старіння, зумовлений зниженням народжуваності та зростанням тривалості життя. З 1970 року рівень демографічного старіння подвоївся і в 2024 році частка осіб у віці 65 і старше становила 10%. Існує значний розрив у рівнях старіння між різними типами країн: в розвинених країнах – 20%, тоді як у найменш розвинених – лише 4%. Серед регіонів світу лише Африка має молодую вікову структуру, тут лише декілька країн перетнули «межу старості» – 7%: це Туніс, Марокко, Південна Африка та деякі малі острівні держави в Індійському океані. Найвища частка людей літнього віку в країнах, де тривалість життя стабільно зростала, – Японії, Італії та інших країнах Європи. Україна – в числі держав з найвищим рівнем демографічної старості передусім через дуже низьку народжуваність, хоча темпи старіння не перевищують середньоевропейських значень і тривалість життя залишається низькою ([Гудзеляк, Стефаник 2014](#)).

Наслідки демографічного старіння проявляються в усіх сферах суспільного життя та визначають подальшу демографічну динаміку. Високий відсоток людей літнього віку в структурі населенні – це нова об'єктивна реальність, до якої уряди пристосовують

внутрішньодержавну економічну, соціальну та міграційну політику. Адже трансформації вікового складу передусім впливають на кількісні індикатори формування економічно-активного населення. З 1950 року економічне навантаження працездатного населення людьми літнього віку у світі зросло удвічі, причому таку глобальну динаміку визначили в більшості розвинені країни світу, а також деякі азійські та латиноамериканські країни. У більшості країн, які розвиваються, демографічний перехід спричинив появу демографічних дивідендів – великої кількості працездатного населення на тлі зниження частки дітей, що формує міграційний потенціал глобального масштабу.

У контексті швидкого старіння населення міграція стає дедалі важливішим компонентом зміни населення розвинених країн світу. [Coleman D. \(2006\)](#), автор концепції «третього демографічного переходу», вважає, що міграція відіграє ключову роль у відтворенні населення тих суспільств, які завершили другий демографічний перехід та перейшли на стадію депопуляції. Звужене відтворення робочої сили спонукає уряди шукати додаткові людські ресурси, заохочуючи притік мігрантів.

У 2020 році до категорії міжнародних мігрантів належало 3,6% населення світу ([World Migration Report 2022](#)). Частка міжнародних мігрантів стабільно зростає. Новим центром притягання мігрантів стала Європа, де на початку 2000-х додатне сальдо міграції уперше перевищило абсолютну величину природного приросту. До 2013 року у Європі завдяки досить високій народжуваності серед жінок іммігрантів азійського та африканського походження ще зберігався природний приріст. Однак, іммігрантські сім'ї дуже швидко переймають європейську модель репродуктивної поведінки, тому на сучасному етапі імміграція уже не виступає стимулюючим чинником народжуваності. Від 2013 року населення Європи зростає виключно завдяки притоку мігрантів ([Eurostat.](#)).

Після міграційної кризи 2015 року, коли до Європи з-за меж регіону прибуло понад 2 млн біженців, частка мігрантів у загальній чисельності населення Європи досягла 11% у 2020 році. У Західній Європі до когорти іммігрантів належало 15,6%, а в Північній Європі – 14,3% населення. Загалом у 2020 році у Європі проживало майже 87 млн мігрантів, більшість з яких – вихідці з інших європейських країн. Війна в Україні змінила міграційну карту регіону: у європейських країнах станом на грудень 2024 року отримали тимчасовий захист 6,254 млн українців, з них – 1,235 млн осіб у Німеччині, 985 тис. у Польщі, 380 тис. у Чехії ([Ukraine Refugee Situation](#)).

У глобальному рейтингу держав за кількістю іммігрантів лідером залишаються США – 50,6 млн осіб, далі Німеччина (15,8 млн) та Саудівська Аравія (13,5 млн). Україна посідала тринадцяте місце у світі за кількістю іммігрантів та восьме місце за чисельністю діаспори після Індії (18 млн осіб у 2020 році), Мексики, Росії, Китаю, Сирії, Бангладешу і Пакистану ([Migration Data Portal](#)).

Посилення міграційної активності – вагомий глобальний тренд, який з одного боку пом'якшує негативні тенденції на ринках праці старіючих держав, а з іншого – це чинник етноструктурних трансформацій, що кардинально змінює приймаючі суспільства, а також впливає на основоположні принципи функціонування глобальної політичної системи, адже потужні діаспори можуть відчутно впливати на політику держав-реципієнтів. [Adam R. G. \(2023\)](#) зазначає, що для економічного зростання міграція має позитивний ефект, оскільки підприємці шукають кваліфікованих працівників та інноваційні таланти. Однак, політики передусім наголошують на питаннях культурного сприйняття і соціальних проблемах, на здатності частини мігрантів до інтеграції. Існує загроза зіткнення цивілізацій, якщо людям з різними спроможностями до соціалізації доведеться жити разом в одному соціумі. Фундаментальні відмінності в цінностях і культурі важко подолати. Вони можуть викликати суперечності та навіть жорстокі сутички, це також є причиною радикалізації політичних партій у старих демократіях. Протягом наступних двох десятиліть демографічні

трансформації, економічні стимули та зміни клімату, ймовірно, посилять міграційний відтік із країн, що розвиваються, переважно з Африки на південь від Сахари, у насамперед старіючі розвинені країни. Такі тенденції розвитку людського потенціалу будуть чинити тиск на уряди задля контролю над імміграцією, потенційно підживлюючи нестабільність у деяких країнах, сприяючи посиленню напруженості на міжнародному рівні.

Активізація імміграції та природне скорочення корінного населення сприяють динамічній етноструктурній трансформації європейських країн (Гудзеляк 2021). За скороченням частки державоформуючого етносу у загальній чисельності наявного населення з 1987 до 2019 року, часткою іммігрантів на сучасному етапі, а також враховуючи країну походження найбільших імміграційних когорт, виокремлено три групи європейських країн, які подано в табл. 2.

Таблиця 2. Групи країн Європи за характером етноструктурних змін

Скорочення частки державоформуючого етносу у 1987–2019 роках, %	Держави	Частка іммігрантів у 2019 році, %	Країни походження трьох найбільших іммігрантських груп
Група I			
0,0 – -7,0	Греція	11,6	Албанія, Німеччина, Грузія
	Італія	10,4	Румунія, Албанія, Марокко
	Португалія	8,7	Ангола, Бразилія, Франція
	Словаччина	3,4	Чехія, Угорщина, Україна
	Румунія	2,4	Молдова, Італія, Іспанія
	Польща	1,7	Україна, Німеччина, Білорусь
-7,1 – -14,0	Швейцарія	29,9	Німеччина, Італія, Португалія
	Албанія	1,7	Греція, Італія, США
-14,1 – -21,0	Ірландія	17,1	Велика Британія, Польща, Литва
	Чехія	4,8	Україна, Словаччина, В'єтнам
	Болгарія	2,4	Росія, Сирія, Туреччина
Група II			
0,0 – -7,0	Німеччина	15,7	Польща, Туреччина, Росія
-7,1 – -14,	Австрія	19,9	Німеччина, Туреччина, Сербія
	Норвегія	16,1	Польща, Швеція, Литва
	Данія	12,5	Польща, Німеччина, Сирія
	Угорщина	5,3	Румунія, Україна, Сербія
	Ісландія	15,7	Польща, Данія, США
Група III			
0,0 – -7,0	Нідерланди	13,3	Туреччина, Суринам, Марокко
	Франція	12,8	Алжир, Марокко, Португалія
-7,1 – -14,0	Швеція	20,0	Сирія, Фінляндія, Ірак
	Велика Британія	14,1	Індія, Польща, Пакистан
	Іспанія	13,1	Марокко, Румунія, Еквадор
-14,1 – -21,0	Бельгія	17,2	Марокко, Франція, Нідерланди

До групи I увійшли країни, які мають нижчу від середньоєвропейського рівня частку іммігрантів, за винятком Ірландії, Швейцарії та Греції. А мови державоформуючого етносу та найбільших імміграційних когорт належать до однієї мовної групи. Отже, суттєвих загроз етнокультурній безпеці в державах немає.

У II групі країн питома вага іммігрантів висока, за винятком Угорщини. Це держави з домінуванням міжнародних мігрантів з Європи, але приналежних до інших мовних груп, що відрізняє їх від корінного населення. Більшість мігрантів походять з слов'янських країн, лише в Німеччині та Австрії помітно велика доля вихідців з Туреччини.

До групи III включено країни, у яких зміни етнічного складу несуть значні виклики етнокультурній безпеці, що потребуватиме серйозних державних рішень для налагодження соціальної взаємодії. Посилення етнічного різноманіття обумовлене притоком мігрантів з інших цивілізаційних регіонів, де населення сповідує інші релігії та й загалом має інші світоглядно-культурні цінності. До цієї групи належать держави з тривалим періодом інтенсивної імміграції ще з часів колоніального минулого, отож серед найбільших

міграційних когорт – вихідці з Індії та Пакистану у Великій Британії, Алжиру та Марокко у Франції, в Іспанії значна кількість народжених в Марокко та Еквадорі.

Рівень урбанізації у світі у 2024 році досяг 58% ([World Population Data Sheet 2024](#)) і зростатиме надалі переважно завдяки високому приросту міського населення у країнах, що розвиваються, перевищуючи можливості цих держав забезпечувати розвиток інфраструктури та систем освіти, необхідних для повного використання їх демографічного потенціалу та економічного зростання. У 2020–2025 роках середньорічні темпи зростання кількості міського населення були найвищими в Африці (3,4%) та Азії (1,8%), тоді як у Європі лише 0,3%. Регіональна асиметричність процесів урбанізації доповнюється ще й нерівномірністю зростання міст різної людності.

Макрополізація – сучасний глобальний тренд, що проявляється у швидких темпах зростання великих міських агломерацій, передусім міст-мільйонників ([Гудзеляк 2017](#)) у країнах, що розвиваються. Питома вага міського населення, яке проживає в агломераціях мільйонниках, дещо вища від середнього значення у розвинених країнах, проте зростає швидшими темпами (рис. 1). Макрополізація в країнах, що розвиваються, обумовлена швидкими темпами індустріалізації й забезпечується переважно внутрішньою міграцією людей з сільської місцевості. В розвинених країнах макрополізація уповільнилася внаслідок депопуляційних процесів, але перерозподіл населення між містами на користь великих міст продовжується завдяки зовнішньоміграційній складовій. Зростає роль глобальних міст, які стають центрами концентрації інтелектуального потенціалу, що визначає позиціонування держав у глобальній економічній системі. Процеси макрополізації зумовлюють появу нових просторових форм урбанізованого розселення, подальшу трансформацію етнічного складу населення великих міст, виникнення нових форм соціальної взаємодії унаслідок інтенсивних асиміляційних процесів, потребу у розробленні нових планувальних ідей щодо ефективної організації міського простору та забезпечення сталого розвитку.

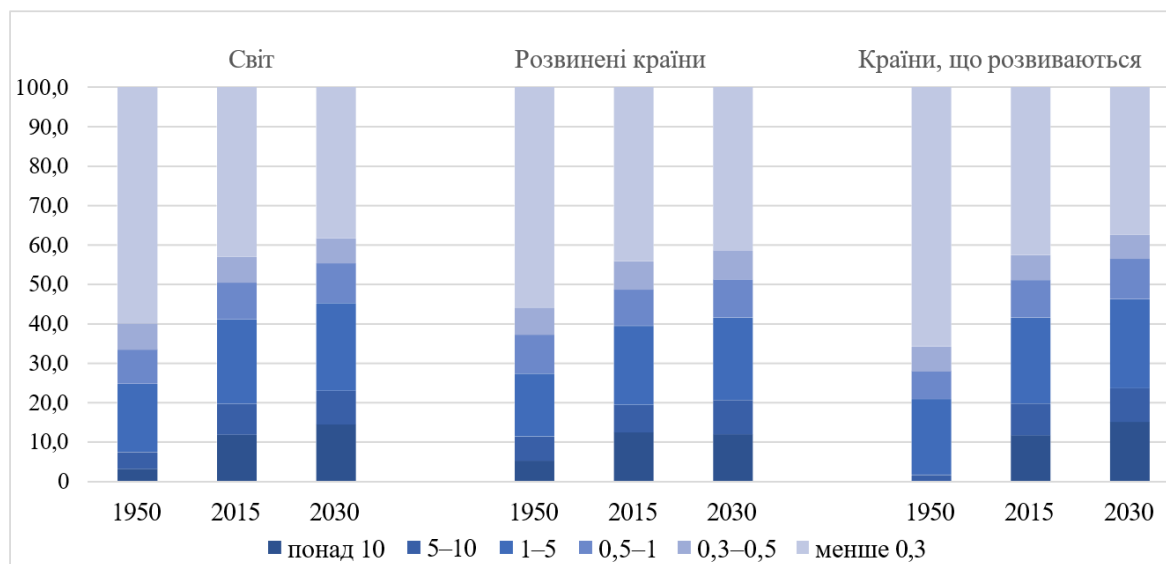

Рис. 1. Динаміка розподілу міського населення світу за містами різних груп людності, млн осіб
(Побудовано за даними ([World Urbanization Prospects 2018](#)))

Вивчення глобальних демографічних трендів є актуальним у контексті з'ясування їхнього впливу на Україну на різних територіальних рівнях – держави, регіонів України, міських агломерацій та сільських територій. Важливо усвідомлювати, що Україна і сама є частиною глобальної демографічної системи, тому ці тренди уже притаманні державі, але варто розрізняти особливості їхнього впливу в час війни і розуміти безпекові виклики у повоєнний період.

І. Гудзеляк.

Глобальні демографічні тренди

Найбільш загрозливі тенденції зумовлені масштабною вимушеною міграцією закордон. Соціологічні опитування українських біженців, а також досвід Балканських країн, які пережили війни у кінці XX ст., свідчить, що частина біженців не повернеться в Україну. Зменшення демографічного потенціалу через високу смертність молодих чоловіків у воєнний період, або втрату працездатності, закладають майбутні виклики дефіциту робочої сили для економіки. Однак, враховуючи появу конкуренції між розвиненими країнами за високоосвічених та кваліфікованих працівників, Україна не зможе претендувати на роль держави-реципієнта високопродуктивної робочої сили, якої потребує інноваційна економіка повоєнної України.

Тенденції демографічного старіння будуть продовжуватись, оскільки в Україні тривалість життя є однією з найнижчих у Європі, отже резерви для її зростання реально існують. Демографічне старіння і зростання економічного навантаження працездатного населення вимагатиме непопулярних у суспільстві заходів внутрішньої політики – збільшення податків, підняття пенсійного віку і скорочення соціальних гарантій. Такі практики уже стали нормою в більшості розвинених країнах світу.

Більш ефективною може бути нова політика контрольованої імміграції, орієнтована на українців та їхніх нащадків, які виїхали з країни до повномасштабного вторгнення росії як трудові мігранти, або належать до попередніх хвиль української еміграції. Враховуючи посилення популярності праворадикальних політичних партій у старих демократіях світу, ідею використання діаспорного потенціалу необхідно починати втілювати негайно. Дієвими інструментами цієї політики могло би бути забезпечення житлом молодих сімей у відбудованих містах, гарантії праці, медичного обслуговування, можливості здобуття професійної або вищої освіти за бюджетні кошти. Але при цьому преференції іммігрантам (українцям з діаспори) не повинні перевищувати обсяги гарантованих соціальних благ корінному населенню.

В умовах швидкої депопуляції у сільській місцевості та поляризації розселення актуальним у повоєнний період буде посилення уваги до проблеми ефективного використання ендегенного потенціалу сільських територіальних громад, використання закордонних інвестицій в контексті інтеграції України до ЄС, зокрема в плані імплементації в українську практику європейських стандартів та фінансових інструментів регіональної політики. Беручи до уваги процеси макрополізації у світі, в міських агломераціях України, які зростають, варто застосовувати планувальні інструменти, які сприяли б адаптації до зміни клімату, забезпечували сталий розвиток та інтеграцію з іншими територіями регіону і держави.

Посилення міграцій у світі, набуття нового досвіду сприяє формуванню в українських мігрантів нового «глобального» світогляду, який відзначається досить суперечливими, на перший погляд, переконаннями – підтримка мультикультурності і водночас – посилення національної свідомості. Разом з новими мовними, трудовими, соціальними, побутово-діяльнісними навичками та іншими компонентами соціального капіталу, усе це в сукупності визначає нову якість людського потенціалу, який необхідно залучати до відбудови України.

4. ВИСНОВКИ

Посилення демографічної асиметрії між розвиненими країнами та країнами, які розвиваються, є результатом несинхронних змін народжуваності і смертності у процесі демографічного переходу. Повільне зростання людності у розвинених країнах відбувається виключно завдяки імміграції, водночас у Європі уже розпочалася депопуляція. В усіх регіонах світу продовжується процес демографічного старіння, за винятком Африки, де населення має молодшу вікову структуру. Наслідки старіння населення виявляються в усіх сферах суспільного життя та визначають внутрішню політику держав – економічну, соціальну, демографічну та міграційну.

Макрополізаційні процеси, що мають глобальний характер, в розвинених країнах є чинником внутрішньодержавної поляризації та виникнення низки проблем у периферійних територіях, які втрачають людський потенціал. Зростання агломерацій-мільйонників у розвинених країнах забезпечує зовнішня міграція. Європа стала найбільшим імміграційним регіоном світу, тут протягом останніх тридцяти років відбувається швидка етноструктурна трансформація.

Вирішення демографічних викликів в Україні на сучасному етапі вбачаємо виключно у новій політиці контрольованої імміграції. При розробці стратегії повоєнного відновлення України варто брати до уваги, що частина біженців не повернеться в Україну. Тому доцільно в імміграційній політиці орієнтуватися на попередні хвилі еміграції, особливо трудових мігрантів, запровадити механізми заохочення рееміграції українців з діаспори.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гудзеляк, І. І. (2021). Вплив міграції на етнічний склад населення Європи. У *Суспільна географія і картографія: наукова спадщина та сучасні українознавчі студії: матеріали Всеукраїнського наукового онлайн-семінару з участю закордонних учених, присвяченого 120-літтю від народження професора Володимира Кубійовича (1900–1985)* (с. 184–188). Львів: Простір-М. [Hudzeliak, I. I. (2021). Vplyv mihratsii na etnichnyi sklad naselennia Yevropy. U *Suspilna heohrafiia i kartohrafiia: naukova spadshchyna ta suchasni ukrainskoznnavchi studii: materialy Vseukrainskoho naukovooho onlain-seminaru z uchastiu zakordonnykh uchenykh, prysviachenoho 120-littiu vid narodzhennia profesora Volodymyra Kubiievycha (1900–1985)* (pp. 184–188). Lviv: Prostir-M.]
2. Гудзеляк, І. І., & Стефаник, У. С. (2014). Старіння населення України. *Часопис соціально-економічної географії*, 16(1), 89–94. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. [Hudzeliak, I. I., & Stefanyk, U. S. (2014). *Starinnia naselennia Ukrainy. Chasopys sotsialno-ekonomichnoi heohrafi*, 16(1), 89–94. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina.]
3. Гудзеляк, І. І. (2017). Макрополізація в сучасному світі: глобальні тенденції та регіональні відмінності. *Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис*, 36, 83–88. Тернопіль. [Hudzeliak, I. I. (2017). *Makropolizatsiia v suchasnomu sviti: hlobalni tendentsii ta rehionalni vidminnosti. Istoriiia ukrainskoi heohrafi*. Vseukrainskyi naukovu-teoretychnyi chasopys, 36, 83–88. Ternopil.]
4. Макарова, О., Хмелевська, О., & Герасименко, І. (2024). Оцінювання актуальності та впливу глобальних викликів для національної політики. *Демографія та соціальна економіка*, 56(2), 62–80. [Makarova, O., Khmelevska, O., & Herasymenko, I. (2024). *Otsiniuvannia aktualnosti ta vplyvu hlobalnykh vyklykiv dlia natsionalnoi polityky. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 56(2), 62–80.] <https://doi.org/10.15407/dse2024.02.062>
5. Adam, R. G. (2023). Looming demographic shifts in the 21st century. *GIS Reports Online*. <https://www.gisreportsonline.com/r/demographic-changes/>
6. Bongaarts, J. (2017). Africa's unique fertility transition. *Population and Development Review*, 43(S1), 39–58. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2016.00164.x>
7. Coleman, D. (2006). Immigration and ethnic change in low-fertility countries: A third demographic transition. *Population and Development Review*, 32(3), 401–446. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2006.00164.x>
8. Dramani, L., Patierno, K., Akpo, K. E., Ndoeye, E. M. Y., & Kama, M. C. N. (2022). Eight demographic trends we're watching as the world population passes 8 billion. <https://www.prb.org/articles/eight-demographic-trends-were-watching-as-the-world-population-passes-8-billion/>
9. Goldscheider, F., Bernhardt, E., & Lappegård, T. (2015). The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behavior. *Population and Development Review*, 41, 207–239. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2015.00045.x>
10. Guzman, J. M. (2024). Past and future demographic trends: Fears, facts and policy implications. Commission on Population and Development. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesapd_2024_cpd57_guzman_keynote.pdf
11. Hirschman, C. (1994). Why fertility changes. *Annual Review of Sociology*, 20(1), 203–233. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.20.080194.001223>
12. Kebede, E., Striessnig, E., & Goujon, A. (2021). The relative importance of women's education on fertility desires in sub-Saharan Africa: A multilevel analysis. *Population Studies*, 76(1), 137–156. <https://doi.org/10.1080/00324728.2021.1892170>

І. Гудзеляк.

Глобальні демографічні тренди

13. Reher, D. S. (2015). Baby booms, busts, and population ageing in the developed world. *Population Studies*, 69 (1), 57–68. <https://doi.org/10.1080/00324728.2014.963421>
14. Robinson, W. (2024). Global population trends: The prospects for stabilization. *Resources*. <https://www.resources.org/archives/global-population-trends-the-prospects-for-stabilization/>
15. Van de Kaa, D. J. (2001). Postmodern fertility preferences: From changing value orientation to new behavior. *Population and Development Review*, 27, 290–331.
16. Van Der Gaag, N., & De Beer, J. (2015). From demographic dividend to demographic burden: The impact of population ageing on economic growth in Europe. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 106(1), 94–109. <https://doi.org/10.1111/tesg.12084>
17. Van Nimwegen, N. (2013). Population change in Europe: Turning challenges into opportunities. *Genus*, 69(1), 103–125. <https://doi.org/10.4402/genus.v69i1.467>

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

18. Eurostat. (n.d.). [Джерело](#)
19. Migration Data Portal. (n.d.). [Джерело](#)
20. Ukraine Refugee Situation. (n.d.). [Джерело](#)
21. United Nations Data: A world of information. (n.d.). [Джерело](#)
22. World Population Prospects: The 2024 Revision. (2024). United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. [Джерело](#)
23. World Population Data Sheet 2024. (2024). Population Reference Bureau. [Джерело](#)
24. World Migration Report 2022. (2022). International Organization for Migration (IOM). [Джерело](#)
25. World Statistics Pocketbook, 2024 Edition. (2024). United Nations Department of Economic and Social Affairs [Джерело](#)
26. World Urbanization Prospects. (2018). United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division. Retrieved from [Джерело](#)
27. Global Trends 2040: A more contested world. (2021). National Intelligence Council. [Джерело](#)

Iryna Hudzelyak
Global demographic trends

Keywords: demographic asymmetry, depopulation, demographic aging, migration, macropolization, ethnic structure

Abstract: demographic asymmetry, depopulation, demographic aging, migration, macropolization, ethnic structure.

Abstract: The article argues the need to analyze global demographic trends to clarify their impact on national and regional trends in socio-economic development, the development of domestic policy in various areas, and the formation of the state's foreign policy strategy. The population dynamics at the global level are analyzed, and trends in the strengthening of the world demographic asymmetry between developed and developing countries are shown. Uneven population growth results from unequal trends in the decline in birth rate and age-related mortality transformation, and therefore different types of reproduction, which are characteristic of various phases of the second demographic transition. Regional differences in demographic aging trends are shown. The factors and trends of macropolization processes in the world and regions are revealed. Demographic asymmetry and age transformation, along with economic disparities and security challenges, determine the volume and direction of migration processes in the world. Europe has become the largest immigration region in the world, which affects the ethnostructural dynamics in the countries-recipients of migrants. Three groups of European states are distinguished by the reduction in the share of the state-forming ethnic group in the total population for 1987-2019, the share of immigrants at the current stage, and the countries of origin of the largest immigration cohorts. The peculiarities of the impact of global demographic trends on Ukraine in the conditions of war and the post-war period are revealed. The main demographic challenges that will arise after the war are identified. The basic principles of the policy of controlled immigration, which must be introduced in Ukraine, are outlined